

9. Центральний державний історичний архів України в м. Київ (далі – ЦДІАК). – Ф. 990. – Оп. 1. – Спр. 363.
10. ЦДІАК. – Ф. 2009. – Оп. 1. – Спр. 1916.
11. ЦДІАК. – Ф. 2009. – Оп. 1. – Спр. 2274.
12. ЦДІАК. – Ф. 2012. – Оп. 1. – Спр. 156.
13. Шпачинский Н. Киевский митрополит Арсений Могилянский и состояние Киевской митрополии в его правление (1757–1770 гг.) / Николай Шпачинский. – К., 1907. – 667+16+V с.

SUMMARY

Irina Petrenko

APPLICATION of EPITIMIES IN RUSSIAN ORTHODOX CHURCH IN THE XVII-TH CENTURY

The article tells about church punishments – epitimies to laymen – violators of public moral. Epitimies had repressive and preventive functions. The author emphasizes that the purpose of epitimy was not so much to punish a sinner, as to correct him, wake up shame for his deeds and requirement in candid repentance.

Key words: epitimy, ecclesiastical court, Russian Orthodox Church marriage-domestic relations, atonement.

Андрій Петрик

*кандидат історичних наук, доцент кафедри
давньої історії України та спеціальних історичних дисциплін
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка*

КИЇВСЬКИЙ МИТРОПОЛИТ ПЕТРО РАТЕНСЬКИЙ: ІГУМЕН, МИТРОПОЛИТ, ІКОНОПИСЕЦЬ, ПОЛІТИЧНИЙ ДІЯЧ, ПРОПОВІДНИК, ЧУДОТВОРЕЦЬ

У статті простежується політична, суспільна та душпастирська діяльність київського митрополита, відомого іконописця та теолога Петра Ратенського. Окрема увага звернена на дитячі та юнацькі роки майбутнього митрополита, робиться спроба реконструювати головні етапи його діяльності на теренах Галицько-Волинської держави та простежити роль у створенні Централізованої Російської держави із центром в Москві.

Ключові слова: Галицько-Волинська держава, Північно-Східна Русь, митрополит, ігумен, князь.

Постать київського митрополита св. Петра (Ратенського) неодноразово зацікавлювала дослідників історії церкви та Галицько-Волинської держави. Серед російських дослідників до особи митрополита в тій чи іншій мірі зверталися митрополит Макарій [19], Г. Прохоров [21], В. Ключевський [7], О. Горський [4] та Є. Голубинський. Є. Голубинський, не наводячи жодних підтверджень та джерел зазначає, що Петро Ратенський народився у Львові або Белзі [3, с. 2-5].

На думку Д.Зубрицького майбутній митрополит походив з боярського роду, який володів маєтками у Белзькій землі. Надалі дослідник при характеристиці особи Петра Ратенського опирається виключно на його “Житіє” та зазначає, що заснований майбутнім митрополитом Преображенський монастир розташовувався на території села Двірці [6, с.255]. М.Грушевський, простежуючи становлення митрополії в Галичі, зазначає, що попередником Петра був митрополит Нифонт. За його спостереженнями, Петра рекомендував галицько-володимирський князь, як противагу володимиро-суздальському кандидату Геронтію [5, с.271]. Заслугою дослідника стало й те, що він у спеціальній розвідці “Галицька і литовська митрополія” подав історіографію проблеми та здійснив аналіз грецьких та польських джерел, які стосуються особи митрополита Петра [5, с.545-546]. Й. Пеленський, звертаючись до постаті Петра Ратенського, зазначає, що його монастир розташовувався коло села Двірці (Великі Мости) та вказує на існування тут давнього урочища “Петрова долина”. За його спостереженнями, тут ще донедавна розташовувався ліс, місцеві перекази рясніють оповідками про цього старця [15, с.246].

Ряд спостережень та розвідок присвячених особі Петра Ратенського здійснили М.Чубатий [24, с.671-679], А.Петрик [17], Ю.Пелешенко [16] та ін.

Основними джерелами, з яких можна почерпнути вістки з життя, суспільно-політичної та культурної діяльності Петра Ратенського залишаються літописи. З літописних зведень найбільш важливими для нашого дослідження є Новгородський [12] та Уваровський [22] літописи. Потрібно відзначити, що літописні свідчення не завжди дозволяють реконструювати життєвий шлях окремих персоналій. Як відомо, Петро Рутенський був удостоєний церковної канонізації. Його життя, як і життя інших святих, включалося у відповідні житія та мінеї. Ці джерела були зібрані і досліджені М.Серебрянським, В.Ключевським, Є.Голубинським та М.Борсуковим. Перша частина житія Петра Рутенського містить бібліографічні матеріали, які відсутні у літописах.

Майбутній галицький та київський митрополит Петро Ратенський (середина XIII–1326 р.) народився на теренах колишнього Белзького князівства. Точну дату, рік та місце народження (боярське село чи місто) встановити неможливо через брак даних. Однак безпомилково можемо говорити, що майбутній митрополит походив з боярського середовища. Про це говорить цілий ряд фактів. Доступ на високі церковні посади і був відкритий для представників нижчого прошарку, але переважно їх займали вихідці з боярського, а згодом і шляхетського середовища. Окрім того, на навчання у монастирські школи віддавалися зазвичай діти із забезпечених та знатних родин. Боярські діти здобували значно престижнішу освіту, аніж представники нижчих верств населення. Більшість світського населення освоївши основи письма, на цьому завершували науку й займали нижчі уряди у боярських, княжих дворах й адміністраціях. Вища освіта дозволяла першим посісти найвищі церковні уряди, отримати високі посади у княжих канцеляріях. При цьому зробити блискучу церковну кар’єру можна було лише за умови постригу в монахи та завдяки певній матеріальній базі [3, с. 344-354]. Цілком імовірно, що на території Київської Русі, а згодом і Галицько-Волинської держави кандидати поставлені в сан митрополита, єпископа, ігумена тощо платили певний податок (“подяку”), що

інколи доходив до 100 гривень. Ці податки були істотно великими і заплатити їх могли лише багаті люди чи світські правителі за своїх ставлеників. Окрім того, князі, що брали безпосередню участь в ставленні єпископів та митрополитів, були зацікавлені у тому, щоб ці посади обійняли люди, близькі їм за духом та соціальним статусом, відомі своїми “мирськими” достоїнствами.

У 2-4 роки майбутній митрополит пройшов обряд постригу, а в 4-6 р. юному боярину провели обряд “посадження” на коня, що мало стати початком майбутньої військової кар’єри. Ці події, ймовірно, відзначалися пишними святкуваннями в будинку батька. Після цього хлопця передавали до рук наставника (кормильця), що призначався з середовища нижчого боярства або з підвладних воїв-васалів [9]. Петро не надавався до військового виховання і, як більшість його однолітків, був відданий на навчання в один із монастирів Белзької землі. Не виключено, що цей монастир розташовувався на теренах Белза, колишньої давньої столиці. Процес навчання майбутнього митрополита орієнтувався на давні київські зразки. Вивчали читання, письмо (церковнослов’янською мовою), церковний спів [25, с.43-60]. Писали на спеціальних дошках “церах” залізними, бронзовими та кістяними писалами. Інколи писали на бересті, яка була дешевим заміном дорожого пергаменту чи шкіри. Ряд таких берестяних грамот виявлено у Звенигороді [23] та Львові [13]. На початку діти засвоювали основи азбуки, тоді читали Часослов та Псалтир, згодом і інші книги. Відомо, що княжий тивун Петро в другій половині XIII ст. віддав свого сина Лаврентія “вчити святим книгам”, тобто риторики, філософії та книгописної майстерності [1]. Найважливішою метою тогочасної освіти було виховання християнської моралі, знання основних молитов і засад православної віри.

Освіті майбутнього митрополита значно посприяло й те, що при монастирі концентрувалися передові кадри вчених того часу, письменників, іконописців, архітекторів, книжників тощо. Для монастирів Київської Русі, а згодом і Галицько-Волинської держави, обов’язковим було ведення бібліотек (скрипторіїв), шкіл, іконописних майстерень.

У 12 років майбутній ігумен та митрополит приймає постриг. Тут же стає дияконом та приймає священничий чин. Як майстерний іконописець, полеміст та вчений, Перо здобуває прихильність князя (Лева Даниловича?), митрополита Максима та місцевих бояр. Ймовірно, що така слава та пильна увага світського елементу негативно впливала на молодого монаха. Шукаючи спокою він приходив на терени сучасного с. Двірці та засновує власну обитель. Разом з тим, не включено, що заснування власної обителі мало стати для Петра першим кроком у досягненні певних особистих інтересів. Про це може свідчити і той факт, що ігумена у власному монастирі відвідує київський митрополит Максим. Петро Ратенський з повагою прийняв митрополита, отримав благословення та вручив йому ікону Богоматері власного письма. В майбутньому ікона “Максимівської Богоматері” стала однією з головних святинь Успенського собору в Москві.

Окремі епізоди діяльності митрополита, книжника й маляра Петра свідчать про його перебування у Белзі, Львові та близькі стосунки з Юрієм Львовичем. Саме останній й уловив ігумена, після смерті київського митрополита Максима

(близько 1305 р.), посісти галицьку митрополію. М.Грушевський зазначає, що після відновлення окремої галицької митрополії першим її митрополитом був Нифонт (помер коло 1303-1305 рр.), вісток про якого фактично не маємо [5, с.270].

Прибувши у Константинополь галицький кандидат застає тут кандидата тверського князя Михайла Ярославича ігумена Геронтія. Не бажаючи підтримати існування сильної і незалежної від Києва Галицької митрополії, патріарх Афанасій з типовою для греків хитрістю і користою вирішив справу. На Київську митрополію був висвячений посланець галицько-волинського князя Юрія Львовича, а в існуванні окремої Галицької митрополії було відмовлено. Такій ситуації могло сприяти декілька факторів. Юрій Львович, проводячи фактично незалежну і самостійницьку від царгородського патріарха церковну політику, пішов на певне зближення з Ватиканом та Тевтонським орденом, що суперечило позиції Константинополя. Не виключено, що між галицько-волинським князем та Ватиканом відбувалися якісь переговори щодо унії церков. Окрім того, існування на Русі двох окремих митрополій (Галицької та Київської) суперечило візантійській дипломатії. Патріарх Афанасій небезпідставно боявся, що такий поділ з часом призведе до занепаду авторитету сану митрополита та до посилення подальшої практики втручання князів у церковне життя.

Перенесення митрополії до знищеного татарами Києва міг прагнути і сам Петро Ратенський. Не виключено, що до розриву з князем Юрієм Львовичем значною мірою спричинилось поступове підкорення останнім монастирської верхівки, ліквідація непокірних єпископів, призначення на їх місце своїх ставлеників тощо. Не виключено, що певну роль тут відіграли і особисті амбіції Петра.

Отримавши від патріарха Київську митрополію, Петро одразу ж відправляється до Орди, де 12 квітня 1308 р. отримує від хана Тохти (1290-1312 рр.) ярлик на митрополію. Відзначимо, що й сам хан Тохта не бажав існування під боком (в Галичі, чи в Києві) сильної митрополії та відкрито говорив про те, що ярлик дає лише за умови заснування нового осідку митрополита у Володимирі на Клязьмі [20, с.66-89].

Ймовірно, що галицько-волинський князь Юрій Львович не міг миритися з таким становищем і одразу ж призначає нового галицького митрополита. Ним стає якийсь Гавриїл. Митрополит посідав митрополичий престол до 1331 р. В 1331 р. митрополитом був якийсь Федір, згаданий в листі до магістра тевтонського ордену у 1334 р. Помирає митрополит Федір у 1338 р. [15, с.276].

На початку літа 1308 р. митрополит Петро святоково в'їхав у Київ, а наступного року прибув у Володимир на Клязьмі, де ставить у Новгороді єпископа Давида [22, с.65]. Одночасно з митрополитом Галицько-Волинську державу покидає велика кількість боярства, книжників та духовенства, які були невдоволені зближенням Юрія Львовича з Ватиканом, Орденем та татарами.

Прибувши на терени Північно-Східної Русі митрополит Петро застає тут доволі складну ситуацію та відкриту ворожнечу між Новгородом, Володимиром та Твер'ю. Тверський і новгородський князь Михайло Ярославич не міг забути, що саме Петро став на перешкоді його планам посадити на митрополичий стіл ігумена Геронтія. Відкрита ворожість князя Михайла Ярославича змушувала митрополита

Петра постійно змінювати місце свого перебування та мандрувати Руссю. Тогочасні літописи неодноразово фіксують його перебування на Волині, Київщині та Суздальщині. Конфлікт з тверським князем спричинився до того, що, отримавши підтримку єпископа Андрія, володар відсилає до патріарха послів із скаргами на митрополита. Серед численних скарг найбільш страшнішим було звинувачення митрополита у тому, що той за гроші посвячує в диякони та священники. У 1310 р. на Русь прибули представники патріарха. Суд над митрополитом відбувся в Переяславі-Заліському. Після тривалих звинувачень та заслухання свідків обох сторін, митрополит був виправданий. Не виключено, що в цій справі вагому роль відіграли московські князі, яким на руку була поразка тверського князя Михайла Ярославича.

Твердий характер Петра Ратенського проявився в подіях 1311 р. Цього року тверський князь Дмитро Михайлович, зібравши велике військо, вирішив розпочати похід на свавільний Нижній Новгород де після смерті бездітного городецького та новгородського князя Михайла Андрійовича осіли московські князі. Не отримавши митрополичого благословення і пробувши із військом у Володимирі три неділі, князь був змушений відмовитися від авантюри [22, с.65]. Непохитність митрополита мала далеконосне значення, адже Петро фактично зірвав похід, що дозволило московським Даниловичам остаточно закріпитися в Середньому Поволжі.

Відзначаючи політичну діяльність та мужність митрополита Петра, неможна не відмітити, що в його діях ми практично не бачимо прагнення сприяти об'єднанню земель, бажання сприяти зміцненню централізованої князівської влади та вивести Північно-Східну Русь з затяжної політичної кризи. Можна з упевненістю відзначити, що головними мотивами діяльності митрополита були особисті амбіції, чи прагнення зберегти престижність митрополичої влади. Про це може свідчити особиста ворожнеча з тверським князем Михайлом Ярославичем і його синами, яка суперечила ідеї сильної централізованої князівської влади, носіями якої на початку XIV ст. були представники тверської династії. Московські князі у цей час виступають у літописних вістках як маріонетки Орди, які всіляко допомагають монгольським ханам дестабілізувати ситуацію в регіоні.

Разом з тим, митрополит Петро й не був активним прихильником Москви. Аналізуючи політику митрополита, можна з упевненістю сказати, що вона базувалася на своєрідному нейтралітеті та негайних ударів у відповідь на любі ворожі князівські прояви московських та тверських князів. Свідченням такої ситуації є й саме Житіє св.Петра. У ньому жодного разу не вказано, на якісь милостині та пожалування з боку московських князів, хоча й говориться про великі багатства митрополита, які він роздав перед смертю [19].

Після 1311 р. спостерігаються хаотичні спроби тверського князя Михайла Ярославича примиритися із митрополитом. У 1312 р. митрополит відвідує Тверь, ставить тут двох нових єпископів та звільняє сарського владика Ізмаїла [22, с.65]. Звільнення сарського владика було на часі. Єпископ Ізмаїл, перебуваючи в безпосередній близькості до Орди та маючи безпосередні контакти з ханом, перебував у центрі чисельних придворних інтриг. Новопризначений єпископ Варсофоній мав стати вірним помічником у підтримці мирних відносин

митрополита з Ордою. Наступного року митрополит Петро та тверський князь Михайло Ярославович відвідують Орду, де до влади прийшов хан Узбек (1313-1342 рр.). В Орді митрополит Петро отримав черговий ярлик на митрополичий престол, що в певній мірі убезпечило його від майбутніх претензій хана [8].

Наступним кроком у примиренні тверського князя та митрополита стало скинення з тверської кафедри єпископа Андрія, головного обвинувача на церковному соборі в Переяславі-Заліському. Відзначимо, що після цього ми практично не бачимо серйозних конфліктів митрополита із князем. Не зустрічаємо ми в літописах і якихось вісток про діяльність митрополита Петра протягом 1315-1325 рр., в період найбільш жорстоких суперечок московських та тверських князів.

У 1318 р. в Орді було страчено тверського князя Михайла. Вагому роль у цьому відіграв московський князь Юрій Данилович, виступивши головним обвинувачем князя [22, с.66]. У 1324 р. в Новгороді помирає єпископ Давид і на його місце у 1325 р. митрополит висвячує єпископом Мойсея. Того ж року в Орді гинуть московський князь Юрій Давидович (похований у Москві на початку 1326 р.) та тверський князь Дмитро Михайлович. У Москві воскресується Іван Данилович Калита та розпочинає ряд суттєвих перетворень у князівстві. Першочерговим його завданням стало надання ідейної основи політиці московських князів і в цьому неабияку роль відіграли чергові чвари між митрополитом і тверським князем Олександром Михайловичем. Прагнучи втримати у Москві митрополита, московський князь розпочинає будівництво в московському Кремлі кам'яного храму Успіння Пресвятої Богородиці. Посвята храму була не випадкова, адже аналогічний храм існував у Володимирі, правонаступницею якого вважалася Тверь. Ймовірно, що таким кроком князь прагнув применшити ідеологічні, культурні та політичні впливи суперника. 4 серпня 1326 р. митрополит закладає камінь під будівництво нового собору та визначає місце свого майбутнього поховання [22, с.67].

Митрополит Петро відомий також як добрий проповідник. Його перу приписують шість послань та повчань: “Поученіє смиренного Петра митрополита Кієвскаго и всея Руси ігуменом, попом и діяконом” [4] “Поучение ігуменом, и попом и діяконом, и ко мнихом, и ко всем православним христіаном” [18], “К єпископом, и попом, и архимандритом, и дьяконом, и ко всем православным крестьяном” [14], “Поученіє Петра митрополита, егда препре тверского владыку Андрея во соборъ” [11], “Поученіє Петра митрополита” [10], “Поученіє Петра митрополита ко князю великому Дмитрию и к смерти его и к братии его и к братии его и к єпископу, и к бояром, и к старым, и ко младым, и ко всем христіанам” [2, с.119-120].

У проповідях автор закликає представників духовенства стати прикладом для пастви, дбати про неї, з готовністю приймати смиренність та утримуватися від гріховних і непристойних справ. Практично кожне положення підтверджується відповідними цитатами з Святого Письма. Відзначимо, що Петро Рутенський, прибувши на терени Північно-Східної Русі, стикнувся із складною ситуацією, що вилилося у друге послання митрополита щодо вдівців-священників. У посланні чітко говорилося, що втративши дружину, священник повинен йти в монастир, а якщо

хоче повторно женитися, то має відмовитися від служіння. У цьому ж посланні владика вимагає у священників, щоб вони накладали на грішників потрібні епітимії, не допускали третього та четвертого шлюбу. Тут же заборонялося вінчати дівчат, які не досягли 12 років. Такий же шлюбний термін був установлений канонічним правом у Західній Європі (для дівчат – із 12-13 років, для хлопців – із 14 років; заручини для дівчат – із 7 років) [18].

У третьому повчанні митрополит закликає вінчати пари після обідні, хрестити способом цілковитого занурення та забороняє займатися торговими і лихварськими справами. За кума, на переконання Петра митрополита, потрібно брати лише одну особу чоловічої статі та одну куму. Визначає митрополит і головні обов'язки мирян, а саме: приймати причастя не менше одного разу на рік, дотримуватися християнських канонів та не ображати духовництво. Усі ті, хто іде проти правил святих отців та митрополичих заповідей, зазначає митрополит, підлягають анафемі [14].

Четверте послання митрополита Петра тісно пов'язане із конфліктом 1311 р. на соборі в Переяславі-Заліському. Головною ідеєю повчання стало застереження християн від "справ сатаниських" (ідопоклонства, заздрості, ненависті, крадіжок, розбою, п'янства, соромітьських пісень тощо) [11].

Петру Ратенському приписують авторство цілого ряду ікон, а саме: ікона Богородиці з храму св.Софії у Новгороді, ікона Богородиці з Успенського собору Володимира-Волинського, ікона Богородиці з храму св.Петра і Павла у Мінську, Петровська ікона Богородиці з Успенського собору Московського Кремля, ікона Богородиці з Верхратського монастиря, яка згодом перенесена до Крехівського монастиря.

Восени 1326 р. митрополит занедужав. Життя св.Петра зазначає, що перед смертю митрополит усе своє майно роздав жебракам, священникам, ченцям та черницям [19]. Частину коштів він передає московському тисяцькому Протасії для добудови Успенського собору. Помирає митрополит у ніч з 20 на 21 грудня 1326 р. Похований на місці ще недобудованого собору Успіння Богородиці в Москві. Літопис з цього приводу зазначає, що митрополит посідав престол протягом 18 років і 6 місяців. На похороні майбутнього святого був присутній луцький єпископ Федір та московський князь Іван Калита. Літописець, відзначаючи святість митрополита, зазначає, що чудеса почали відбуватися вже під час похорону [22, с.68].

Одразу ж по похороні Калита розпочинає активну підготовку до канонізації митрополита. Першим кроком стали пошуки чудес майбутнього святого. Віднайшлися свідки, які бачили, що митрополит Петро під час власного похорону піднявся з гробу та благословив присутніх і князя. Через 20 днів коло гробниці митрополита змілюся хворий на руки, далі – глухий, згодом – сліпий [19].

На початку 1327 р. церковний собор у Володимирі прийняв рішення про канонізацію митрополита на місцевому рівні. Константинополь визнав канонізацію митрополита Петра лише в 1339 р. Чуда та цілення відбувалися й надалі. Так, 1351 р. коло гробу Петра змілюся паралізована жінка, яка не могла ходити протягом двох років [22, с.72]. В 1357 р., під час відправи митрополита Олексія за здоров'я татарської цариці Таїдули, в соборі самі по собі загорілися усі свічки.

Бачачи таке чудо митрополит поїхав до Орди, де зцілив хвору царицю [22, с.72]. Чергові зцілення та чуда літопис фіксує під 1372 р. (зцілення хворого на руки хлопця) [22, 74], 8.05.1394 р. (зцілення жінки) [76] тощо.

Підводячи підсумок зазначимо, що постать Петра Ратенського, його церковна і політична діяльність вимагають подальшого вивчення, що неможливо без введення до наукового обігу невідомих та призабутих джерел і спеціальних досліджень.

1. Боянівська М.Б. Освіта, книгописання, книгозбірні. // Історія Української культури в 5-ти томах. – Т.2. – Українська культура XIII– першої половини XVII ст. – К., 2001. – С.240 – 245.
2. Голубинский Е. История русской церкви. – М., 1900. – Т.2. – 856 с..
3. Голубинський Е.Е. История русской церкви. – М., - Т.1. – Ч.1. – М., 1900. – 456 с.
4. Горский А.В. Святой Пётр, митрополит Киевский и всея России // Прибавления к творениям святых отцов в русском переводе. – М., 1844. – Ч.2. – С.73-84.
5. Грушевський М. Історія України-Руси. – Т.3. – Київ: Наукова думка, 1993. – 456 с.
6. Зубрицкий Д. История древнего Галичско-Русского княжества. – Ч.3. – Львов: Изд.Ставроп., 1855. – 314 с.
7. Ключевский В.О. Древнерусские жития как исторический источник. – М., 1871. – 565 с.
8. Кучкин В. Сказание о смерти митрополита Петра // Труды отдела древнерусской литературы. – Т.18. – М.-Л.: АН СССР, 1962. – С.59-79.
9. Мазур О. Релікти авункулату і “кормильство” у князівських династіях Рюриковичів і П’ястів // Народознавчі Зошити. – Ч.3 (39). – 2001. – С.419-429.
10. Никольский Н. Материалы для истории древнерусской духовной письменности // Христианское чтение. – 1909. – август-сентябрь. – С.1113-1115.
11. Никольский Н. Материалы для истории древнерусской духовной письменности // Христианское чтение. – 1909. – август-сентябрь. – С.1112-1113.
12. Новгородская первая летопись старшего и младшего изводов / Под ред. и с предислов. А.Н.Наносова. – М.-Л.: Изд. АН СССР, 1950. – 648 с.
13. Оприск В., Лек О. Археологічні дослідження Львова на площі Галицькій // Король Данило Романович і його роль в українській історії. Матеріали Міжнародної наукової конференції (Львів, 29-30 листопада 2001 р.). – Львів, 2003. – С.190-191.
14. Памятники старинной русской литературы, издаваемые графом К.Кушелевым-Безбородко / Под. ред. Н.Костомарова. – Спб., 1862. – Вып.4. – С.186-188.
15. Пеленський Й.Г. Галич і його будівництво в древній добі (XII-XIV ст.). Інститут суспільних наук філіалу Академії Наук УРСР. – Львів, 1952 – 630 арк. (рукопис) // Архів Відділу археології Інституту українознавства ім.І.Крип’якевича НАН України. – О. ф. – 640 арк.
16. Пелешенко Ю. Київський митрополит св.Петро (Ратенський) як письменник // Київська старовина. - №5. – 2001. – С.90-95.
17. Петрик А. Боярство та церква Галицько-Волинської держави крізь призму літописних та археологічних досліджень // Історія релігій в Україні. Науковий щорічник 2009 рік. – Кн.1. – Львів: Логос, 2009. – С.562-569.
18. Поучение митрополита Петра духовенству (об епитимиях и вдовых полах) и мирянам (об усердии к церкви) // Русская историческая библиотека. – Спб., 1880. – Т.6. – С.159–164.

19. Преставление Петра, митрополита Руси, а се ему чинение, творение Прохора, епископа Ростовского // Макарий (Булгаков). История русской церкви. – М., 1995. – Кн.3. – Т.4. – С.415-417.
20. Приселков М.Д. Ханские ярлыки русским митрополитам. – Пг., 1916. – 356 с.
21. Прохоров Г.М. Пётр // Словарь книжников и книжности Древней Руси. – Л., 1987. – С.326-327.
22. ПСРЛ. – Т.28. – Летописный свод 1497 г. Летописный свод 1518 г. (Уваровская летопись) / Подгот. к печати К.Н.Сербиной. Указ. сост. Р.Б.Мюллер, Отв. ред. М.Н.Тихомиров. – М.-Л.: АН СССР, 1963. – 412 с.
23. Свешніков І. Звенигородські грамоти на бересті // Дзвін – 1990. – №6 (548). – С.127-131.
24. Чубатий М. Історія християнства на Русі-Україні. – Рим-Нью-Йорк: б.в., 1965. – Т.1. – 857 с.
25. Янин В.Л. Я послал тебе бересту. – М.: Наука, 1964. – 190 с.

SUMMARY

Andriy Petryk

THE KIEVAN METROPOLITAN PETRO RATENSKIJ: IGUMEN, METROPOLITAN, ICON-PAINTER, POLITICAL FIGURE, PREACHER, WONDER-WORKER

The political is traced in the article, public and shower pastor activity of the Kievian metropolitan, known icon-painter and theology Petro Ratenskogo. Separate attention is an appeal on child's and youth years of future metropolitan, an attempt to reconstruct the main stages of his activity on the walks of life Halychina-Volhynia the states and to trace a role in creation of the Centralized Russian state with a center in Moscow is done.

Key words: Halych-Volhynia State, North-Eastern Rus, metropolitan, igumen, prince.

Наталя Петрук,

доктор філософських наук,

*професор кафедри філософії та політології
Хмельницького національного університету*

ПЕТРО МОГИЛА ПРО РОЛЬ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ В ДУХОВНОМУ ЄДНАННІ РУСІ

Аналізуються погляди Петра Могили на роль Православної церкви в утвердженні основ буття українського народу. Підкреслюється, що митрополит П. Могила розглядав церкву як засіб духовного єднання Русі і як важливий інститут українського суспільства.

Ключові слова: Петро Могила, Православна церква, інститут, духовна спільнота.

В духовній історії України XVI–XVII ст. Церква як соціальна організація займала надзвичайно важливе місце. Починаючи з часів Київської Русі, під впливом культурних та історичних умов буття українського народу, християнська Церква в її східному, православному варіанті детермінувала напрямки і форми розвитку